

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

Ա. Անթիոյս
Կնոջ անկրկ
Ա. 1904թ

291.99
Ա. 14

6142-10000

891.542-3

Ա-14

ՅՈՎԶ. Ս. ԱԲԻԿԵԱՆ

ԿՆՈՋ ԱՆԿՈՒԽԸ

ԱՆՕԹՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏՃԱՌՈՎ

Ա.

ՕՐԱԹԵՐԹԷ ԱՐՏԱՏՊՈՒԱՆ

معارف نظارت جلیه سنك ۱۳۳۰ نومرولی و ۵ آغستوس فی سنه ۱۳۱۹
رخصتیه طبع اولمشدر

ԳԻՆ 15 ՂՐ. 15

800
3-ԱԲ

Կ. ՊՈԼԻՍ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Կ. ՄԻՆԱՍԵԱՆ

1904

20 06 DEC 2010

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ՊԱՂՏԱՏՆԵԱՆ ԳՐԱՏԱՆ
Սուրբան Համամ փողոց, քիւ 14, Կ. Պոլիս

13 MAY 2005

ԿՆՈՋ ԱՆԿՈՒՄԸ

891.99 ԱՆՕԹՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏՃԱՌՈՎ

Ա-14

կԿ

Ա.

ԳՐԵՑ

ՅՈՎՀ. Ս. ԱԲԻԿԵԱՆ

ԱՐՏՕՆԵԱՆ ՀԱՍՏԱՐԱԿԱՆ ԿՐԹՈՒԹԵԱՆ ՊԱՂՏՕՆԻԿՆ

Կ. ՊՈԼԻՍ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Վ. ՄԻՆԱՍԵԱՆ

1904

Handwritten notes in blue ink on the green cover, including '1102' and other illegible characters.

7578

Handwritten notes in blue ink: 'այ. 4. Կրթության և Գրքերի նախարարության Գրադարան'.

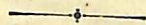
25

Վերջին ֆառորդ դարու մեր գրական ակնկերդաշնակ եւ աղփասիկ նուսայնիկն, պզտիկ բացառութեամբ, հոս ու հոն արտադրած գիրի կամ միտքի այս տախտակ ու բախրիւմ վշուրները չեն ակնուշտ, որ 20րդ հսկայ եւ խոստատեսանք դարու՝ հայ գրականութեան հիմները պիտի զետեղեն եւ կամ սենր դասաւորումը պիտի արդիւնաւորեն. այլ ֆանի որ օտար եւ ակնարագս սովորոյթներ կը տեղաւորուին ազատօրէն եւ ակարգեղ շնտեսեկան եւ շնկերական ամեն խաւերու մէջ եւ ակզգայարար մեր տուներու տնտեսային պարզութիւնը եւ բարփերու ակրժութիւնը կ'ոչնչացնեն, շնքերցոյիկն ներդաճութեան վստահակալով՝ կը համարձակիմ յուսալ թէ այս տեսակ վշուրներ աչերքեմն ակօզուտ չըլլան բոլորովին :

ՔԱՆԻ ՄԸ ԽՕՍՔ

ԳՐՔԻՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ԱՌԹԻՒ

189... Մայիս 7ի Համբարձման նախատօնակի առաւօտուն, Ս. Փ. Հիւանդանոցի հիմնարկութեան ամանորի տօնահանդէսը սարքելու ընդհանուր իրարանցումին մէջ, նոյն հաստատութեան հոգետունի տախտակորմին առջեւ, յիմարապահ Դաւիթ աղբարը, Թոխացի խելօք Աբրահամի եւ ուրիշ երեք դազադակիր յիմարներու հետ՝ ըստ սովորութեան տարօրինակ վազվզութի մը մէջ էին նոր մեռեալ մը փոխադրելու համար Պալըզը:

Բնաւ յուղարկաւոր մը անգամ չէր երեւար այդ անշուք եւ կոշտ դազադին հետեւող կամ ընդհանրապէս զարիպ եւ անտէր պատրաստակներու պատահածին նման, առանց իր վրայ ցաւող կամ արտասուող մ'ունենալու կը տարուէր թաղուելու հասարակաց այն փոսին մէջ ուր քիչ ատենէն պիտի երթային միանալու իրեն, Ստեփան Սուբէնեանի եւ այլոց նման տաղանդաւոր գեղարուեստաւորներ անշուք եւ անչուկ:

Արդէն նոյն հաստատութեան մէջ վարած պաշտօնիս բերմամբ, կանխաւ տեղեկութիւն տուած էին ինձ մանկամարդ կնոջ մը մահուան փոսը պարագաներուն վրայ. ըսին թէ շատ սրտաձմլիկ եղած էր անոր հոգեվարքի ժամերը եւ մինչեւ վերջին շունչ խոստովանահայրը բնաւ չէր ուզած հեռանալ քովէն. անանկ որ մահամերձ հի-

ւանդներու սնարին մօտ անձնուիրարար ծառայելու քողին տակ ծածկուած, ցաւի ու վիշտի վարժ եւ անտարբեր մեր Ռոտտոթոցի պատուպարեալ մայրապետներն անգամ ի գուժ շարժելով՝ անոր ճգնաժամի տառապանքները մեղմացնելու կարեւոր խնամքները չէին զլացած իրեն :

Մարի Պետրոսեան, այսպէս գրուած էր մեր արձանագրութեան տետրակներուն մէջ իր անունը, գանգուր եւ շագանակագոյն մազերով, համակրելի եւ սիրուն դիմագիծով 27 տարեկան նորահասակ եւ նորահաս կին մ'էր, կամ գէթ ես այնպէս կարծեր էի մինչեւ այն օրը, քանի որ, ըստ սովորութեան, իւր ամուսնացած կամ ամուրի ըլլալը, ինչպէս նաեւ ամուսնոյն անունը մուցուած էր նշանակել ախտացուցակին վրայ :

Նէ 189... Մարտ 13ին եկած էր Հիւանդանոց, այսինքն իր մեռնելէն երկու քուկէս ամիս առաջ, խնամակալուհի Տիկին Տ...ի այցաքարտով անօք, անպաշտպան եւ բժիշկներու վկայութեամբ թուրքախտի երկրորդ աստիճանին թեւակոխած :

Չհասկցուեցաւ երբեք թէ այդ այցաքարտը ինչպէս ձեռք անցուցած էր նէ :

Մեր բժիշկներու անշրջելի հրամանով, որ շատ դիւրին է կարծես տալ եւ գործադրել այդ ընդարձակ հաստատութեան մէջ, անմիջապէս հիւժախտաւորներու սենեակը փոխադրուած էր, ուր յաճախ պատահած է որ այդ հիւանդութեան տեսակին վրայ հմուտ բժիշկներ անգամ անհամաձայն ըլլան իրարու եւ մինչեւ իսկ երբեմն հիւանդութեան մը դարմանելի սկզբնաւորութիւններ, անփորձ եւ նորավարժ բժիշկներու սխալ կամ կանխահաս որոշումով՝ անդարմանելիութեան սովորական վճիռը ստանան եւ ուրիշ աւելի մահացու միջոցներու մէջ թաղուելու եւ անդարմանելիներու հետ չնչակից ըլլալու դատապարտուելով՝ անոնց մահուան վերահաս տագնապները փութացնեն :

Ողորմելի ազգկան կեանքը դաղանիք մ'եղած էր գրեթէ ամբողջ սրահին մէջ՝ իրեն հետ բոլոր պառկողներուն եւ իրեն սպասարկող հիւանդապահուհիներուն համար . ոչ ոք գիտէր անոր սուրկէ եկած կամ ո՞վ եղած ըլլալը . եւ այդ երկու ամուսնու կարճ ժամանա-

կամիջոցին նաեւ ոչ ոք այցելած էր իրեն, թերեւս մօտաւոր բարեկամներ եւ ազգակիներ մինչեւ այն ատեն չէին իմացած անոր հիւանդանոց փոխադրուած ըլլալը : Ուշագիւր եւ հետաքրքիր դիտող մը միայն պիտի տեսնէր թէ անոր դէմքին վրայ հաստատապէս դրոշմուած էին ախտութեան եւ ցաւի անշնչելի հետքեր որոց վրայ բընաւ չէր ուղած խօսիլ մինչեւ իր վերջին շունչը եւ աշխատած էր նաեւ զուարթ եւ դո՛ւ ձեւացնել զինքը :

Թէեւ շատ քիչ կը խօսէր, այլ իր նուազկոտ ձայնին եւ աղու նայուածքին մէջ անանկ յուզիչ եւ տխուր ելուէջներ կը նշմարուէին որ երբեմն հմայքի ազդեցութիւնը կ'ընէին զինք մտիկ ընողներու վրայ : Միշտ հաճոյք զգացած էինք խօսեցնելու գայն, սակայն, աւանդ, որ երկար չէինք կրնար մնալ իր քով, սինեկին մէջ շնչահեղձ ըլլալու չափ տիրող ապակիւնած օդին եւ իր նմաններուն մեր վրայ ազդած մահաբոյր սպաւորութեան պատճառաւ :

Իր վերջին օրերուն մէջ քանի մը հատոր գիրքեր խնդրած էր կարդալու . կը ցաւիմ որ մասամբ միայն կարողացայ գոհացնել զինքը, գրեթէ անընդհատաբար իրարու յաջորդող մահուան տագնապներուն արագաբար յառաջանալէն : Իր սիրած հեղինակներն էին գլխաւորապէս Պուալօ, Ժօրժ-Սան եւ Լամարթին, եւ հայերէն գրքերու մէջէ ալ Տիկին Տիւսարի Մայրան, զոր անյազարար կը կարդար եւ քիչ մ'ալ կ'ախորժէր Մեթոփի ընկերային յոռետեսութիւններէն :

Թաղուելուն յաջորդ օրն իսկ ձեւատետր մը յանձնեց ինձ մայրապետ քոյր մը, մատիտով գրուած եւ խոնաւութենէ քանի մը գոյներ առած թղթերու վրայ հազիւ ընթեռնելի, զոր անկողնոյն տակէն գտած էր հիւանդապահուհին ժողուրտութիւն ատեն :

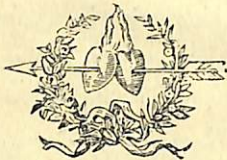
Իր ինքնագիր պատմութիւնն էր այն :

Համախտանոցի մը անտպիտ միջնորդութիւն եւ շարունակաբար իրարու յաջորդող աններդաշնակ տխրութեանց խորհրդաւոր սպաւորութեան տակ, ամբողջ գիշերը գրեթէ սոյն ձեւագիրը կարդալով անցուցի, մինչեւ իսկ քանի մը անգամներ . սակայն կը խոտոտվանիմ թէ ամէն անգամին ալ յուզուեցայ եւ աչքերս արցունքով լեցուեցան :

Այն ատեն միայն կարողացայ հասկնալ թէ ինչո՞ւ համար այդ հէք եւ անպաշտպան թշուառուհին մինչեւ այն ատեն պահել ուզեր

էր իր անունը եւ առանց ճանչցուելու եկեր ապաստաններ էր Հիւ-
ւանդանոց

Այժմ սոյն ձեռագիրը հրատարակութեան յանձնելով՝ ընթերցողին
կը թողում անոր մեղաւոր կեանքին վճռական արդարացումը
տալու եւ անոր անյայտացած գերեզմանին վրայ կաթիլ մ'արցունք
հոսելու պարտականութիւնը, իբրեւ մարդկային ընկերութեան կեղծ
եւ պատիր մարդասիրութեան մէկ ճշմարիտ նահատակունչին :

Կնոջ անկումը

ԱՆՕԹՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏՃԱՌՈՎ

(ՅՈՒՇԱՍԵՏՐԻ ԴԱՂՈՒԱԾ)

«Հազիւ տանեւ ի կողմերս քանի որ երբ՝ չէ թէ անգուսէ ձօն
բազմոցի մը մշկահոտ բարձիկներուն մէջ կէս ընկողմանած նորագարթ
հարուստ հարսի մը սիրային մեղկացումները կամ պատահում եւ ար-
կած, ինչպէս սովոր են ըսել մեր պորտախօս բարոյասէրներ, այլ
ճշմարիտ զղուանք եւ անթութիւն անանկ յոռի կեանք մը վարելու
պարտաւորեցին զիս, ուր յուշատեարիս մէջ այս գրածներէս եւ յի-
շածներէս տարբեր միտիթարական բան մը չեմ կարող աւելցնել :

«Միտքս քիչ մը հասկցան անշուշտ մեր բարեմիտ ընթերցող-
ներ, այլ որովհետեւ աղջկան մը համար բաւականաչափ համար-
ուած ուսում մ'ալ առած էի մեր թաղային վարժարաններէ միտքս
մէջ եւ ծնողացն միակ աղջիկ զաւակն ըլլալուս՝ ակնկալուածէն ա-
ւելի խնամք տարած կը կարծուէին դաստիարակութեանս, այս մեղ-
սալի եւ սպառում կեանքին մէջ իսկ չէի մոռնար անկուշտ գոհու-
նակութեամբ կարգալու, մ'այն այն ամեն վէպերու թարգմանու-
թիւնները, որք մինչեւ վերջին ժամանակներս անընտրողաբար հրա-
տարակուած են, եւ, չմոռնամ ըսելու նաեւ, որ հացի եւ արուեստի
կարօտ ժողովուրդ մը, վիսպական եւ առասպելական կեանքի առաջ-
նորդելու եւ անոր անձուկ կեանքի պայքարները դժուարացնելու
սահմանուած են դժբաղդաբար :

«Արդ, ինչպէս յիշեցի, փոքր հասակէս այդ կարծեցեալ առաւելութեանցս շնորհիւ, հակառակ պարկեշտ այլ շատ աղքատ ծնողի մը վերաբերելուս, թոյլտուութիւն եղած էր ինձ երբեմն յաճախել մէկ քանի բարեկեցիկ ընկերուհիներուս տուները եւ այդ առիթով պատահութիւն ունենալ նաեւ նոյն ընկերութեանց զուարթ երեկոյթներուն մէջ իսկ ընդունուելու, ուր յաճախ այնքան յարգանք ու մեծարանք կը տեսնէի, որ անզգալաբար եւ քիչ ատենի մէջ շփացած աշջկան մը հովերն առնելուս ակամայ սկսեր էի հաւատալ, բայց որովհետեւ գեղանի ալ էի, ինչպէս կ'ըսէին այն ատենի սիրամոլները, այդ միջոցին քիչ մը դիւար կ'ըլլար ինձ ստուգապէս գիտնալ եւ որոշել թէ այդ սիրալիր ընդունելութիւններ եւ համակրանք, ստացած կրթութեանս եւ ձիրքերուս առաւելութեանց թէ գեղեցկութեանս կը պարտաւորէի:

«Հետեւաբար երբ անգամ մը միայն, ինքզինքս թարթելով՝ փորձեցի պաղ արեամբ դիտել զիս չըջապատող խումբ մը թեթեամիտ երիտասարդներու այն տարօրինակ շարժուձևերը, որք յատկութիւններս եւ ձիրքերս գովելու եւ այդ մասին մինչև իսկ իրար գերազանցելու ծաղրելի մրցումներուն ենթարկելով ինքզինքնին՝ հաճելի երեւելու բիւր տեսակ աչքառու ձևեր եւ հրապուրիչ նազանքներ ի գործ դնելէ չէին զգուշանար, այն ատեն ակամայ քիչ մը տարակուսիլ սկսայ անոնց դիտումներուն անմեղութեանը. դիտումներ՝ որք անշուշտ իմ կործանումս փութացնելու սահմանուած էին, եթէ կանխաւ անոնցմէ հեռանալու խոհեմ եւ լուրջ ճանապարհի մը չհետեւէի:

«Մինչ այս մինչ այն՝ երբ սկսեր էի քիչ մը ապահովուել թէ կը յաջողիմ խորհրդիս մէջ, յանկարծ անակնկալ եւ խժուժ պատահար մը ի դերեւ հանեց բոլոր ակնկալութիւններս: Երկու շաբթուան կարճ միջոցի մէջ հայր ու մայր, այսինքն՝ ինձ համար միակ ոյժ եւ զօրավիգ, երկու ամենասիրելի պաշտպաններ, որոցմէ չբաժնուելու համար բոլոր կեանքս տալու կը յօժարէի, իրարու ետեւէ յաւիտենապէս բաժնուեցան ինձ մէջ, ժառանգութիւն թողլով միայն անզգորելի վիշտերու եւ մշտահոս արցունքներու խորան մը:

«Անհնար է ի գիր առնուլ լացս եւ արցունքս՝ զորս այն մի-

ջոցին եւ անկէ ետք ալ դեռ բաւական ատեն, անխնայ հոսեցին աչքերս: Այլ եւս ամէն յոյս յա խոհեապէս կը ամ կ'երեւէր ինձ համար, եւ որք ու անտերունջ աղջիկ մը միայն կը մնայր մարդերու աչքին, զուրկ ծնողական ազապատանքէ, պաշտպանութենէ եւ ինամքէ, ինչպէս նաեւ աշխարհային ամեն խաբուսիկ մխիթարութիւններէ: Է՛հ... ասոնք մտաբերելով խնթխնալու չափ կը կատաղէի դրեթէ:

«Քանի մ'օրեր անցնելէ ետք, ինչպէս կը պատահի սովորաբար, երբ քիչ մը մեղմացած գոտայ վիշտերս եւ դրացիք ու բարեկամներ իրենց տուները քաշուեցան՝ պարտաւորութիւններն լրացած համարելով, զգացի թէ անկէ ետք աւելի շատ պէտք ունէի զօրեղ արիութեան մը, ինքզինքս պաշտպանելու համար այն ամէն մարդախաբութեանց դէմ, զորս դձուձ եւ ատելի բարքեր եւ կնորսական յուր դիտաւորութիւններ՝ օգտուելով անպաշտպան աղջկան մը միայնութենէն, դիւրութեամբ պիտի մղուէին անկումս եւ կործանումս փութացնելու: Սրտէս արիւն կը հոսէր երբ կը մտաբերէի թէ այս անակնկալ պատահարէն ետք՝ մարդիկ այն կերպով պիտի վարուին հետս, ինչպէ՛ս կը վարուի կատու մը իր անարգ որսին հետ...:

«Այս պղտիկ կասկածը, կամ լաւ եւս ըսեմ՝ այս գիտակցութիւնս անմիջապէս իսկ պաղութիւն ներշնչեց ինձ այդ դասակարգի մարդերու դէմ, եւ այն օրէն սկսեալ սիրտս քարացաւ ամէն զրգուանքի եւ այդ նպատակաւ ուղղուած ամէն սիրալիր ընդունելութեանց համար. վասն զի հետզհետէ համոզուեր էի թէ իմ այս նիւթապէս բոլորովին անհաւասար վիճակիս մէջ՝ անոնց հետ մտերմական ո եւ է յարաբերութեանս մ'ջ մնալս կրնար օր մը մահէն աւելի ազետաւոր ըլլալ. հետեւաբար միտքս դրի կարելի եղածին չափ փութացնել հեռալուստ, եւ իմ աղքատիկ այլ միշտ պարկեշտ հայրական երգիքին տակ որոնել իմ միակ անդորրութիւնս:

«Չմտնամ ըսելու սակայն, թէ այդ միջոցին անոնց մէջ դեռատի եւ քիչ շատ վայելուչ երիտասարդ մ'ալ կար, որ թէև անոնց պէս հարուստներու դասակարգին կը վերաբերէր, սակայն իւր հաճոյանալու համար ձեւացուցած կեղծ պարկեշտութեամբը, յաջողեր էր քիչ մը ուշադրութեանս առարկան ըլլալու, եւ թոյլտուութիւն ալ ստանալու երբեմն տունս յաճախելու: Կ'ուզէ՞ք որ ճշմարիտը ըսեմ, այս

տխուր համոզումը անդամ մը յիս արմատանալէ ետք, այնքան կատա-
ղեր էի, որ անոր համար զգացած գոհունակութիւնս անգամ, տե-
սակ մը ատելութեան փոխուեցաւ եւ պահ մը իր նմաններէն վրէժս
լուծելու յարմար զո՞ մը կարծելով՝ յուսացի որ այդ կնորաներու
խումբէն մ'յն տանջելու խորհրդիս դիւրաւ կրնայի ծառայեցնել. հե-
տեւաբար միտքս դբի թէեւ պազ եւ անտարբեր մնալ իր սիրային
յայտարարութիւններուն, սակայն շարունակեցի թոյլատրել զայն որ
չընդհատէ իր այցելութիւնները :

«Ի սկզբան ասոր սէրը իմ խաղալիքս եղաւ եւ քիչ մ'ատեն
խաղացի անոր հետ, ճիշտ այնպէս ինչպէս կ'ուզէ խաղալ մանուկ
մը կրակի բոցերուն քով, առանց ուշադրութիւն ընելու սակայն որ
կրնար օր մը այրել զինքը :

«Չեմ ուզեր երկար ու ձանձրալի ընել պատմութիւնս միջա-
դէպեր եւ մանրամասնութիւններ յիշելով :

«Բաւական ամիսներ անցան այսպէս՝ սրտմաշուքի եւ սուգի
մէջ, սակայն մինչեւ այն ատեն՝ բազմաթիւ ծանօթներէս եւ բարե-
կամուհիներէս ոչ մին եկած էր հարցնելու կամ տեղեկանալու հա-
մար թէ ինչ կ'ընէր այս հէգ ու անպաշտպան աղջիկը եւ կամ թէ
ինչով կըզբազէր : Միայն քանի մը անգամներ վերը յիշած պարոնիս
այցելութիւնները ընդունած էի, որ եկած էր մխիթարելու զիս իր
սիրային յայտարարութիւններով եւ չգիտեմ զեւ ինչ խեցքեկ եւ չոր
խօստումներով, որոնցմէ կամ չէի առներ բնաւ. կ'երեւի թէ սա ալ
իրեն համար ցոյց տուած պազ ընդունելութենէս զգածուած, ժամա-
նակի մը համար խոհեմութիւն համարել էր գաղբեցնել իր սիրախն-
դիր այցելութիւնները :

* * *

«Կըսեն թէ ժամանակէն աւելի զօրաւոր սիրտանք մը չկայ որ
կարենայ ամէն յոռի ցաւ եւ մտահոգութիւն մոռցնել մարդուս. կըր-
նամ ըսել թէ գրեթէ նոյնը պատահեցաւ ինծի ալ :

«Գէշ ապագայի վախը, անյուսութեան եւ անօթութեան ցա-
ւեր յաղթեցին վերջապէս հայր ու մայր կորուսած ըլլալու ցաւերուս,
եւ ոկսայ դառնապէս լալ ու մտածել թէ անկէ ետք ինչպէս առանց

ուրիշներու կարօտ մնալու պիտի կրնայի ապրիլ, քանի որ ծնողքէս
ալ դո՞նէ չափաւոր ապրուստ մը չէր ապահովուած ինծի :

«Այս հոգեմաշ մտածումներու մէջ խորապէս թաղուած էի առա-
ւօտ մը սենեակս, երբ յանկարծ աննշան եւ անծանօթ օտարականի մը
ձեռօք նամակ մը ստացայ. նամակ մը որ ցաւ կը յայտնէր ինձ ըրած
մեծ կորուստիս համար եւ թոյլտուութիւն կը խնդրէր նաեւ իր ծա-
յութեամբը օգտակար ըլլալու :

Սհաւաստիկ նամակին պարունակութիւնը .

«Օրիորդ ,

«Անհար է ինձ զգացած ցաւս նկարագրել ձեր ըրած այն մեծ
եւ ահաւոր կորուստին համար, զոր այս վերջին քանի մը ամիսնե-
րուս մէջ համբերութեամբ համակերպած էք կրելու : Գիտեմ որ այս
բանիս համար անհար է ինձ բաւ դանել զձեզ մխիթարելու,
երբ մանաւանդ կը ճանչնամ ձեր սիրտի եւ հոգիի արիւթիւնը զոր
ունիք ինքզինքնիդ պաշտպանելու եւ զօրացնելու համար : Միայն
թէ՛ քանի որ անծանօթ չեմ ինձ Ձեր հանգուցեալ հօր նիւթական
անձուկ վիճակը եւ վերջին ձախորդութիւններէ՛ ապրելու համար
կրած դժուարութիւնները, յօժարալիամ կը խոստանամ ձեզ իմ աջակ-
ցութիւնս եւ ձեռնտուութիւնս, եթէ դուք ալ ձեր կողմէ փոխա-
դարձաբար հաճիք յարգելու եւ մեծարելու այն անձը, որ մի միայն
ձեր վրայ լալու եւ մտածելու դժբաղդութեամբը կը տառապի, ար-
տօնելով իրեն որ երբեմնակի այցելութիւններովը կարենայ սփոփել
և. մխիթարել զձեզ :

«Առ այժմ պզտիկ դարման մը տանելու համար Ձեր ծանօթ
մտահոգութեանց, ծրար մը պիտի ընդունիք գրաբերէս, սակայն ո-
րովհետեւ դէ՛դ եւ հպարտ բնաւորութիւն մ'ունենալնիդ գիտեմ, կը
խնդրեմ որ առաջարկութիւնս մերժած ատեննիդ իսկ՝ հաճիք ըն-
դունիլ զայն իբրեւ փոխ՝ յաջող եւ լաւագոյն օրերու մէջ ինձ վե-
րադարձնելու պայմանաւ :

«Ձեզմէ ճանչցուած ու սիրուելու հետամուտ

(ԲԱՐԵԿԱՄ ՄԸ)

«Նամակը թէեւ չէր ստորագրուած, սակայն անմիջապէս իսկ կռահեցի թէ որո՞ւ կողմէ կրնար ուղղուած ըլլալ այն:

«Ամպերու մէջ որոտումի մը յանկարծական պայթումը, այնքան սարսափ ու սրտադող չպիտի պատճառէր ինձ, ո՛րքան պատճառեր էին այս նամակին մէջ խնամով ղետեղուած ամէն մէկ թունաւոր բառեր: Մնանկ կը կարծէի թէ վերջապէս ամբողջ քաղաք իմացեր էր որ այլեւս ուրիշներու սղորմութեան կարօտ մնացած հէք եւ չքաւոր աղջիկ մ'էի միայն:

«—Ո՛չ, ըսի ինքնիրենս՝ վիրաւորուած վաղրի մը չափ կատարելով, ո՛չ, չպիտի ընդունեիմ երբեք այդ ծրարը եւ անոր հետ պիտի մերժեմ նաեւ այն այցելութիւնները ու սէրը որ կը համարձակի առաջարկել ինձ:

«Հետեւաբար ռաքի ելնելով, ծրարը մարդուն առջեւ նետեցի եւ անմիջապէս փոշոտած գրասեղանիս առջեւ կանգնելով՝ երկու տողով պատասխանեցի իրեն թէ չնորհակալ էի իւր միտքարական քանի մը խօսքերէն, սակայն իւր գումարներուն ամենեւին պէտք պիտի չունենայի եւ պիտի չընդունէի դանոնք, եթէ նոյն իսկ անօթութենէ մեռնելու վայրկեանիս հասնէին ինձ:

«Գիտեմ թէ քիչ մը ագեղ ու կոշտ էր այս վարմունքս. բայց ի՞նչ աւելի կրնար ընել ուրիշ մը իմ տեղս: Պատուասիրութիւնը՝ որ այնքան երկար ատեն աստուածացումս եղած էր, անձնասիրութեանս եւ չափազանց հպարտութեանս, (չըսեմ գիտակցութեան) միանալով՝ կարծեմ ասկէ տարբեր խոհե՛ք եւ լուրջ ընթացքի մը չէր կրնար առաջնորդել զիս: Ապրիլ ուրիշի գրամով, հարկաւ անոր սարուկը եւ գերին ըլլալու պարտաւորիլ էր. ո՛վ որ ալ ըլլար այդ երիտասարդը եւ որքան ալ անմեղ ըլլային իւր մտադրութիւնները, անշուշտ մասնաւոր նկատումներ խառնուած էին անոնց. գէթ անոր առատաձեռնելու այս եղանակէն ես այդպէս տարակուսելու իրաւունքը կրնայի ունենալ, երբ մանաւանդ միեւնոյն ատեն չէր զգուշանար բացարձակապէս թոյլտուութիւն ուղերու այնպիսի տուն մը մտնել, ուր ինք ալ գիտէր թէ անոք եւ մանկամարդ աղջիկէ մը զատ ուրիշ մէկը չէր գտնուեր. հետեւաբար հաւանելով այդ առաջարկին՝ ես ինքնին պիտի փութայնէի իյ-

նալս այն ծուղակին մէջ, ուրիշ խոյս տալու համար այնքան վիրալի փորձեր ըրած էի, նոյն իսկ դիւցազնաբար կռուելով իմ կանացի եւ տղայի տկարութիւններու ամբողջին դէմ:

* * *

« Հարկ է խոստովանիլ սակայն որ անօթութիւնս սկսեր էր այլ եւս մտահոգութիւն պատճառել ինձ. հօրմէս մնացած քանի մը հարիւր դահեկանս սուգի օրերուս մէջ փճացուցեր էի արդէն եւ տեղէ մ'ալ յոյս չէր մնացած պաշտպանութիւն գտնելու, ինչպէս յայտնի է, առանց ուրիշներու անարգ կամահաճութեանցը գերին ընելու ինքզինքս:

«Այս միջոցին միտքս ինկաւ Տիկ. Մ... որ ինքնայօժար բարեհաճեր էր մէկ երկու անդամներ իւր սպասուհին մինչեւ տունս զրկելով կացութեանս վրայ տեղեկութիւններ ուղղելու եւ միտքարական խօսքեր ու ցաւակցութիւններ ուղղելով՝ մինչեւ իսկ իր պաշտպանութիւնը խոստանալու, եթէ պէտք ունեցած ատենս՝ առանց քաշուելու, իրեն դիմելու վստահութիւնը ներշնչէի:

«Երկար վարանումներէ ետք, վերջապէս որոշեցի անգամ մը դիմել այս աշխուհական տիկի՛տ, որ արդէն բարեսիրութեան տարածուած համբաւ մը կը վայելէր եւ լրագրաց մէջ ալ միշտ իւր անունը կը կարգացուէր:

«Կը խոստովանեմ որ բարի էր Տիկինը, բառին սովորաբար գործածուած նշանակութեամբը անշուշտ. ուստի երբ իրեն քով երթալով՝ իր ըրած խոստումը յիշեցի եւ համառօտ կերպով վիճակիս ու կացութեանս անտանելութիւնը բացատրեցի:

«— Հա՛, աղջիկս, ըսաւ անմիջապէս խոշոր եւ փորը կուշտ ձայնով մը պուալով, շատ իրաւունք ունիս. երբ այսօր վե՛րջ հայր սուրբը մեզի այցելութեան գայ, առաջին գործս ըլլայ քու խօսքը բանալ իրեն եւ պարտաւորել զինքը, որպէս զի ամէն հարիւն միջոցներ ձեռք առնէ, զքեզ քիչ շատ ունեւոր եւ պարկեշտ երիտասարդի մը հետ ամուսնացնելու համար: Հոգ մի ընիր, աւելցուց կէս հեզնահան ժպիտով մը այս ըրած մեծ դիւտին վրայ գրեթէ ոգեւորուած,

տատուութեանց հոգաբարձութիւններ մեծաշինութեամբ կը պարապէին .
 Թաղերու Թաղ . Խորհուրդներ ոսկեփայլ տաճարի մը յատակը մար-
 մարելու եւ եպնոսեայ աթոռներ ու նստարաններ աւելցնելու հա-
 մար խոշոր հանգանակութիւններ կը կատարէին . Ինչպէս նաեւ ուս-
 եայ եւ մեծահամբաւ եկեղեցականներ , որք հոգեւոր հայր կը հա-
 մարուին ժողովրդին եւ պարտաւոր հոգայու ճշմարիտ ընկեցիկը ,
 միմիայն անձերնին կաղզուրելու , հարուստ ժամոցներ քաղելու եւ
 փայլուն ու ճոխ առաջնորդական վիճակներ ձեռք անցընելու մարմա-
 ջէն զատ ուրիշ ո՛ր եւ է մտածում չէին ուղեր ունենալ . հետեւաբար
 որո՞ւ մտքէն պիտի անցնէր թէ որք եւ անտէրունջ աղջիկ մը կար
 քայլ մ'անդին , որ դահալէժին մօտ ընկնելու վտանգ կ'սպառնար . . . :

«Հարկադրուեցայ կրկնել թախանձանքս Մ . . . Տիկնոջ . այս
 անգամ աղաչելով որ գէթ աշխատի պատուաւոր եւ համեստ ընտա-
 նիքներէ մէկուն քով , դաստիարակի կամ խնամատարի պզտիկ պաշ-
 տօն մը ձարել ինձ , ուր կարենայի գէթ ծառայութեան մը անողորմ
 լուծին տակ տուայտի եւ անօթութեան չարչարանքս մոռնալ :

«Կը հաւատա՞ք . այս անգամ չյօժարեցաւ խոկ պատասխանել .
 միայն ուրիշներէ տեղեկայայ թէ այդ միակ անօգուտ պաշտպանուհիս
 ալ ցաւեր է ինձի դէմ , անշուշտ սրկէ նըկէ կամ առաւել զիս հետա-
 պնդողներէ լսած սուտ եւ անիրաւ չարախօսութիւններու հաւատք
 ընծայելով եւ քիչ մ'ալ անոնց վրայ ինք ալ բան մը աւելցնել ուղե-
 լով անխղճօրէն : Ախ Ինչ շուտով եւ առանց հարցաքննելու
 կը հաւտան այս հարուստները ընդհանրապէս աղքատի մը համար
 զրուցուածներուն , եւ ո՛րքան ալ սրտապնդութեամբ ոյժ կու տան
 այդ հաւատքին , որպէս զի օր մը իրաւունք ունենան ինքզինքնին ար-
 դարացնելու անոնց պատճառած դիմումներէն . . . :

«Վերջապէս , ձմերուան երկար եւ անտանելի գիշեր մը ձիւն եւ
 բուք գրեթէ ահողջ երկիրը կը ծածկէին . ասանկ գիշեր մը ոչ
 կրակ ունէի եւ ո՛չ հաց սենեկիս մէջ եւ քանի մ'օրէ ի վեր անօթու-
 թիւն եւ անյուսութիւն այն աստիճան անգթաբար աւերեր էին հոգիս՝
 որ բոլորովին ինքնամոռ անկողնիս վրայ տարածուած մնացեր էի :

«Վարձուորութեանս պայմանաժամն ալ լրանալու վրայ էր արդէն
 որով տանտէրս ամիսէ մը ի վեր կը նեղէր զիս նոր չըջանիս վարձքը

վճարելու կամ հակառակ պարագային ճիշդ պայմանաժամին դուրս
 ելնելու . անանկ որ ա'լ չէի կր'ար երեւակայել ո՛ւր երթալիքս , ե կը
 վախնայի թէ մի գուցէ մարդերու անտարբերութիւնը կամ անգթու-
 թիւնը զիս փողոցները մնալու հարկադրէին :

«Այն ատեն սկսայ լալ յիմարաբար եւ ազբւրբի մը չափ հոսող
 արցունքներով անկողինս թրջել . լաւ չեմ գիտեր թէ ո՛րքան ժամ
 տուեց այս յուղեալ վիճակս՝ երբ փողոցի դրան մեղմօրէն զարնուիլը
 լսեցի :

«Մութ էր սենեակս եւ մոմէ պարզ ճրագ մը անգամ չէր մնա-
 ցած լոյս ընելու եւ այցելութեան եկող այս անծանօթ հիւրը , զոր չէի
 սպասեր բնաւ , ճանչնալու կամ ներս ընդունելու համար : Եւ սակայն
 միւս կողմէ ալ կը զարմանայի թէ այսքան ուշ եւ առանց կանխաւ
 խնայ տրուելու այցելութիւն մը որո՞ւ կողմէ կրնար եղած ըլլալ , քանի
 որ իմ ճանչցած մարդերուս մէջ այլ եւս չէի ակնկալեր մէկը որ զիս
 յիշելու կամ փնտրելու բարետրութեան տխմարութիւնը ունենար :

«Որովհետեւ դեռ ոտքի ձայներ դուրսը անպակաս էին , հա-
 մարձակեցայ բանալու :

«է՛հ . . . Ինչ կ'ուղէիք որ տեսնէի , ըսէք կ'աղաչեմ , պարոն
 բարոյասէրներ . անշուշտ դուք ալ ինձի պէս կարդացած էք նորա-
 վէպեր , որոնց մէջ ինձ բաղդակից անպաշտպան որբեր , սիրուն՝ այլ
 անօթի մանկիկներէ չըջապատուած այրիացեալ մայրեր , իրենց այս օ-
 բինակ յուսաբեկ վայրկեաններու մէջ , յանկարծ այլ եւ այլ անծա-
 նօթ բարերարներու ձեռքով օգնութիւններ կտանան եւ երբեմն ալ
 մխիթարիչ պիւր հրեշտակներ կը տեսնեն , որք իբրեւ Նախախնա-
 մութեան գաղտնի գործակատարները , անոնց թշուառութեան ար-
 ցունքները սրբելով՝ այդ վէպերու գեղեցիկ զարդերը կը համարուին :

«Ահա իմս ատոր հակառակն էր բոլորովին . այսինքն՝ դուռիս
 առջեւ կեցողը հոտի եւ պատառուն զգեստներով մութացիկ խեղճ
 կին մ'էր որ կաթնասուն մանկիկ մ'ունենալով գիրկը եւ ուրիշ պըզ-
 տիկ աղջկան մ'ալ ձեռքէն բռնած՝ անհունչ եւ սպառած ձայնով եւ
 հաղիւ հաղ լսելի բառերով , Ողորմեցէք ինձ , կը թոթովէր :

«—է՛հ , Աստուած իմ , մրմռացի անհար ըլլալով ինձ առաւել
 հանդուրժել այս անողոք տեսարանին առջեւ , ահա աղքատ մը որ

իրմէ աւելի ազգատէ մը ողորմութիւն ուղելու կուգայ. «Տիկին, յարեցի մեզմ ձայնով մը՝ համարձակելով խօսքս անոր ուղղելու, ներեցէք ինձ որ առ այժմ բան մը չկրնամ ընել ձեզի, քանի որ արդէն ես իսկ ի՞նչ ընելիքս կամ ո՞ւր երթալիքս կը մտածեմ»:

«Զղջացի, սակայն ուշ՝ այս խօսքերը արտաբերած ըլլալուս:

«Մուրացկանուհին ապուշ ապուշ երեսո նայի սկսաւ.

«—Ի՞նչ կ'ըսէք, Օրիորդ, կ'աղաչեմ որ չխաբէք զիս, ըսաւ զարմացու մի տարօրինակ շեշտով մը, վասն զի չեմ ուզեր հաւատալ երբեք որ այդ թարմ ու մատաղ հասակի մէջ երեւցածին չափ անգութ լինիք, երբ մանաւանդ այնչափ հարուստ պաշտպաններ ալ ունիք որոցմով կրնաք թշուառ կնոջ մը խնդրանքը չզլանալ, եւ...

«—Աւա՛ղ, երանի թէ չունենայի... պատասխանեցի անոր խօսքը ընդհատելով, եւ այդ միջոցին չեմ գիտեր ի՞նչ սեւ ամպ աչքերուս վրայ ծանրացաւ եւ զիս խաւարի մը մէջ ձգեց, որով ինքզինքս կորուսած սենեկիս սեմին վրայ ընկայ բոլորովին անզգայացած:

«Երբ արթնցայ անկողինիս մէջ տեղաւորուած էի արդէն, եւ աւելի մեծ եղաւ զարմանքս եւ ապշութիւնս, երբ քանի մ'օրէ ի վեր ճրագ եւ կրակ չունենալուս հակառակ՝ տեսայ որ սենեակս լուսաւորուած էր եւ բոցափայլ կրակ մը կրակարանիս մէջ կը ձարձատէր կազդուրիչ տաքութիւն մը տարածելով ամեն կողմ:

«Անմիջապէս յոգնած եւ ցաւատանջ աչքերս չորս կողմ շրջեցի, անկուշա հետաքրքրութեամբ խմանալու համար միայն թէ ի՞նչ նոր հրաշք պատահեր էր արդեօք եւ կամ ո՞ր բարերար ձեռքերը այսքան ինամով օգնութեան փութացեր էին ինձ. եւ հոն առաջին անգամին իսկ աչքիս զարկաւ նախորդ գիշեր դուռս զարնող ողորմելի մուրացկանուհին իր երկու անչափահաս մանկիկներովը, որք ծանր աշխատանքէ մը յոգնածի պէս՝ մշիկ մշիկ կը քնանային բազմոցիս վրայ, հետեւաբար ուշաբերլու համար գլուխս ձեռքերուս մէջ առի եւ խոր մտածումի մէջ՝ ջանացի մի առ մի աչքի առջեւ բերել պատահածները:

«Վերջէն տեղեկացայ թէ խեղճ կինը իմ վար իյնալս կա՛մ մէկէն ի մէկ անզգայանալս տեսնելով վախցեր եւ անմիջապէս ներս մտնելով դուռս գոցեր է, եւ ի վերջէ ալ զիս անկողնոյս մէջ տեղաւորելէ ետք նկատելով որ նախնական գարմանները կատարելու համար

սենեկիս մէջ պէտք եղածները կը պակսէին, սրտադողով դուրս ելեր եւ մօտակայ նպարավաճառի մը խանութէն ածուխ, մոմ եւ այն ձարելով (անշուշտ իր սրկէ նրկէ մուրացած քանի մը դահեկանովը) վերադարձեր եւ անմիջապէս հարկ եղած ծառայութիւնները մատուցեր էր ինծի. հետեւաբար երբ տաքն ու հանդիստ զիս քիչ մը կազդուրեր եւ իր զգացած երկիւղը փարատեր էին բոլորովին, ինք ալ յոգնած, պարտասած զացեր ինձմէ քիչ հեռու իր երկու մանկիկներուն մէջ տեղաւորուեր էր, մտածելով թէ այդ վիճակիս մէջ դեռ քիչ մը ժամանակ կրնայի պէտք ունենալ իր ներկայութեանը:

«Այն ատեն երկու ձեռքերս գլխուս զարնելով.

«—Աստուած իմ, գոչեցի, ուրեմն առաքինութիւն ըսուած բանը գոյութիւն ունի եղեր աշխարհի մէջ:

«Այս ըսելով սկսայ յուզուել եւ արտասուել:

«Բայց միեւնոյն ատեն մտածելով նաեւ թէ այս ողորմելի կինը իմ պատճառով իր մերկ եւ անօթի մանուկներուն համար ասդիէն անդիէն մուրացած հայն ու ստակը ծախսելով՝ մեծապէս վնասուած կը համարուէր, միտքս դրի որ առաւօտ լուսցածին պէս սենեկիս մէջ ծնողքէս մնացած աւելորդ քիչ մը արժեքաւոր կան կարասին ծախեմ եւ անով թէ տանս վարձքը եւ թէ նպարավաճառին ու այս հէք կնոջ ունեցած պարտքերս հատուցանեմ:

«Եւ մինչդեռ մտովի այս խորհրդածութեանց մէջ կը տարուերէի, զիտեցի որ կինն արթնցեր էր արդէն եւ ոտքի ելնելով ինծի կը մօտենար յուշիկ:

«—Աւա՛ղ, խեղճ աղջիկ, ըսաւ մայրական դորովալի հոգածութեամբ մը թեթեւակի ուսիս հպելով, ո՞րքան շատ վախցուցիք զիս. այնպէս որ ուրիշ տեղ եւ ուրիշ ատեն չպիտի հաւտայի երբեք որ վիշտեր ունենաք դուք եւ այդ վիշտերը այդքան ծանր արժեն ձեզի:

«—Այո՛, պատասխանեցի խելագարի մը չափ ինքզինքս՝ կորսընցնելով եւ անոր երեսը նայելու չհամարձակելով, բայց չեմ կարծեր որ ձերինը նուազ լինի իմինէս, եւ դուք այնքան բարի եւ անկեղծ էք, որ այդ ամենը կ'կարո լանաք համբերութեամբ տանելու:

«—Զէ՛, աղջիկս, չէ՛, յարեց սա կրցածին չափ մոռցնել տալ ջանալով ինձ ցաւերս, յայտնի է թէ դուք դեռ նոր կը ձաշակէք այդ

դառնութեան բաժակը եւ այդ պատճառաւ է որ շուտ եւ շատ կը յուսահատիք: Բայց, աւանդ, դէշն այն է սակայն որ շուտով կը վարժուինք անոնց . . . :

«Այն պահուն յորում կը խօսէր այդ հէգ կինը, կը դիտէի որ նէ իր այս մտերացիկ վիճակին մէջ իսկ դեռ ազնուութեան փայլ մը ունէր վրան. կ'երեւի թէ ժամանակին գեղեցիկ ալ է եղեր եւ խիստ դաժան ցաւեր միայն կրցեր էին տարիքէ շատ առաջ խամբեցնել զայն կամ մէկ քանի աւերիչ խորշոմներ եւ ակօսներ զետեղել անոր թարմ եւ գրաւիչ այտերուն վրայ:

«Այն ատեն միայն յիշեցի թէ աղքատութիւն եւ թշուառութիւն դեռ ուրիշ ո՞րքան անողորմ դո՛հեր ունեցած են արդեօք մարդկային սեռին մէջ:

«Չ'երկարեմ, վերջապէս քիչ քիչ այնքան ընտելացայ այս կընտղ, որ մինչեւ առաւօտ առանց քաշուելու եւ առանց ձանձրանալու խօսեցանք իրարու մեր աղէտից եւ թշուառութեան պատճառներուն, զմեզ պաշարող յորի մտածութեանց եւ մեր մութ ու անել ապագային վրայ:

«Իրաւ է թէ ուրիշ առթիւ ամենեւին չպիտի յօժարէի համակերպիլ մտերացկանի մը, ո՛չ թէ ներքին խոստովանութիւններ ընելու, այլ նաեւ հետը խօսելու անգամ. սակայն այն լոպէին եւ անկէ հտք ա՛լ, տեսնելով որ ամեն բարեկամներու եւ ծանօթներու երեսէ ընկած եւ լքուած վիճակիս մէջ ինքնայօժար բարերարութիւն եւ ծառայութիւն մը ընդուներ էի իրմէ, սկսեր էի համոզուիլ թէ առաքինութիւն եւ ճշմարիտ ազնուութիւն չէ թէ միայն բարձր դասակարգերու եւ ոսկեբարձ . . . ու այլ աւելի այսպէս աղքատացած կամ աղքատութեան սանդուղներէն վեր բարձրացած դասակարգի մը մէջ ալ փնտռելու էր երբեմն:

«Իր պատմածին նայելով, այս ողորմելի թշուառուհին, որ չափաւոր ապրուստի տէր պարկեշտ ու համեստ ընտանիքի մը զաւակն էր, ութ տարի առաջ ամուսնացեր էր նոյնպէս պարկեշտ եւ բարի արուեստաւորի մը հետ, որ զինքը չափազանց եւ պաշտելու չափ կը սիրէ եղեր փոխադարձաբար:

«Փրեթէ չորս հինգ տարիներ իր ամուսնոյն հետ երջանիկ ապ-

րած էր նէ, միշտ գուրգուրանքով եւ առանց ծանր խօսք փոխանակելու իրարու, ինչ որ անստգիււտ եւ շատ հազուադէպ պարագայ մ'է մեր տուներու շափին համար:

«Սակայն իւր երկրորդ զաւակին յղութեան միջոցին նիւթական անձկութիւն, եւ անգամ մ'ալ հրդեհի պատճառած վերահաս վնասներ կը կործանեն այդ ընտանիքին ամբողջ անդորրութիւնը, որով այդ մարդը որ մը գլուխն առնելով կ'անհետանայ տունէն, տոմսակ մը միայն ձգելով, որու մէջ կը յայտնէ թէ այլ եւս չպիտի վերատեսնէ զիրենք: Թէեւ ամեն կողմէ խուզարկութիւններ կը կատարուին, սակայն անհնար կ'ըլլայ անոր հետքը գտնել եւ չեն կրնար իսկ տեղեկանալ թէ մեռած էր նա թէ օտար երկիր գաղթած, սակայն կինը բնաւ չհաւատար անոր ապրած ըլլալուն:

* * *

«Անհնար է ինձ հաւատարմաբար նկարագրել հոս այն աղետալի մանրամասնութիւնները որք տեղի տուած էին այդ խեղճ մարդուն այս վերջին եղերական եւ յուսահատ վախճանին դիմելու, իբրեւ միակ աղաւէն իր ազատութեանը:

«Ծննդաբերութեան վերջին օրերուն մէջ կը գտնուի եղեր, երբ այդ վերահաս աղքատութիւնն իր յոռի ժանիքները կ'սկսի տարածել այդ համեստ ընտանիքին մէջ, եւ խեղճ կինը քանի կը ջանայ մոռնալ ու մոռցնել ամուսնոյն թշուառութեան արթած ցաւերը եւ իր համեստ բնաւորութեամբ մեղմայնել անոր վիշտը, կարծես այնքան առաւել կը սաստկանայ հարկեցուցիչ եւ անխուսելի պէտքերու եւ կարօտութիւններու ստիպողութեան առջեւ, երբ մանաւանդ այդ միջոցին իւր բնական գիւղի ծանօթ ազնուաշուքներէն Տ . . . Մ . . . անուն անարգ վաշխառու մը, որ բազդի բերումով յաջողած էր քիչ մը հարստութեան տիրանալու, գիտնալով հանդերձ այդ մարդուն պատահած եւ վրայէ վրայ հասած անբաղդութիւնները, ինչպէս նաեւ ծննդաբերութեան պատճառով նոյն պահուն արտաքոյ կարգի ծախքերու կարօտիլը, տարիներ առաջ անկէ ունեցած տանի չափ ոսկիներու պահանջքի մը փոխարէն, անգթութեամբ կը գրաւէ անոր տեղէ մը ձեռք անցընելիք քանի մը ոսկին, որք այդ մարդուն

յետին մնացորդ մտիթարութիւնը կը համարուէին, եւ այդ գրաւուած ոսկիներով իր նորատի նշանածին նուէրներ կը շրջէ: Նուէր թունաւի նուէր արեւնազանդ, որ անշուշտ օրիորդը այդ պահուն իր թեւին կամ վզին վրայ կը կրէր, անգլխատնալով թէ ամբողջ ընտանիքի մը արցունքին եւ յուսահատութեանը գինը կը համարուէին անոնք. որով ի հարկին ոչ թէ մանկաբարձ բժշկի, այլ նոյն իսկ դայակին տալու քանի մը մէծիտիէին եւ օրուան հացին ու ածուխին կարօտ մնալու վիճակին կը մատնէին զայն:

«Անհնարին դող եւ սարսուռ մը սիրեց երակներուս մէջ այս դառն խոստովանութիւնը լսելով, որով չմնաց անէծք եւ հայհոյանք որ չտեղայի այդ մարդակերպ գաղանին գլխուն, թէ եւ զինքը ճանչնալու դժբաղդութիւնը չունեցայ երբեք:

«Կինը բողբոլվին անտեղեակ ամուսնոյն եղերական որոշումէն, մինչդեռ անոր սովորականին հակառակ ուշանալուն համար անհանգիստ ըլլալ կ'սկսէր, յանկարծ ցաւերը կը բռնեն եւ երկունքի մէջ քանի մը բարի դրայիներու օգնութեամբ եւ անոնց բարերար հոգածութեամբ արու զաւակ մը կը ծնանի, որ իր հօրը կենդանի պատկերն է եղեր:

«Անհետացումէն ի վեր բաւական օրեր կ'անցնին, բայց անհնար կըլլայ անոր մասին ո եւ է տեղեկութիւն մ'առնուլ, հուսկ կինը՝ կը ճարահատի եւ կը պարտաւորի անոր բարեկամներուն դիմել եւ իր երկու անհայր մնացած զաւակները ապրեցնելու համար ապրուստի միջոցներ խնդրել:

«Իրաւ է թէ այդ բարեկամները մէկ քանի անգամներ փոքրիկ դրամական օգնութիւններ չեն զլանար այդ ողորմելի կնոջ, զորս չի մոռնար յիշել, սակայն ի վերջէ կը յորդորեն զայն որ իրենց տան լուացարարի պաշտօնը ստանձնէ եւ այդ կերպով իսպառ ազատէ թէ՛ զինքը եւ թէ՛ զաւակները այլոց ծանրութիւն կամ բեռ մ'ըլլալու անհարկի մտահոգութենէն:

«Կինը՝ այս առաջարկը, իւր զաւակներու սիրոյն, կը հաւանի անմիջապէս ընդունելու, մտածելով թէ երեք չորս օրեր պարկեշտօրէն աշխատելով կը կարողանայ իր եւ իրեններու ապրուստը ապահովել եւ մինչև իսկ ծախքը չափաւորելով քիչ մը բան ալ աւելցնել:

Սակայն կը սոսկայ առաջին անգամին իսկ, երբ մութուլուսին թանձր շալի մը մէջ պլլուած կէսքուն մանկիկը գրկին՝ դուռ մը ձեռք կ'առնէ իւր ծառայութեան ձեռնարկելու, իր առջեւ կ'եղնէ փոխանակ տան տիրուհիին, ցանկասէր այրը, այսինքն իր ամուսինին բարեկամ կարծուած անձը, որ օգնելու պատրուակին տակ, գրկաբաց սիրոյ անպարկեշտ յայտարարութիւններ կ'ուզէ: շուայ իշխանուհիի մը կեանքը կը խոստանայ, նուէրներ կուտայ, զորս ի սկզբան թէ եւ խաբուելով կը հաւանի ընդունելու, սակայն անմիջապէս կը վերադարձնէ եւ կը մերժէ խոնարհիլ անոր անամօթ առաջարկութիւններուն . . . :

«Ո՛վ մարդերու ապականած սիրտի մահաբոյր կեղծաւորութիւն, միթէ այս թանձր եւ անթափանցելի քողին տակ ծածկուած չե՞ն մեր բարոյական եւ զգայուն կարծուած մէկ մեծագոյն մասին հոգիները անգամ . . . :

«Վերջապէս կինը տեսնելով որ անհնար է իրեն հանդուրժել անոնց ամօթալի հետապնդութիւններուն, իր պատիւը եւ հոգին իսկ միահաղոյն ազատելու համար առաւել պատուաբեր կը համարի գիշերները անծանօթ փողոցներու մէջ դռնէ դուռ իր զաւակներու հացը մուրալով ճարել, քան այդ անարգ եւ ցած արարածներու քով իր ամուսինին համար ունեցած հաւատարմութիւնը, սէրը եւ երդումը դրժել:

* * *

«Է՛հ, ըսի գրեթէ թուլամորթ եւ ջղագրգիւր կիներու պէս յանկարծ պոռալու եւ կանչւորտելու պէտք զգալով, հեռացէ՛ք այլ եւս անյիշատակ՝ անխառն եւ մաքուր զգացումներ, հեռացէ՛ք, մարդերու կեանքը եւ հանգիստը թունաւորող խցի անողորմ խայթեր, որ կարգ մը անզգամներու անիրաւ եւ դատապարտելի արշաւանքին ու շահատակութիւններուն դիւրութիւն ընծայելու համար բիւրաւոր անմեղ հոգիներ կը տառապեցնէք ընդունայն: Մնաք բարձր ձեզի . . . :

«Կարծես ժամանակէ մ'ի վեր հոգիիս վրայ ծանրացող անյուսութիւնը որ երկար ատեն այնչափ խոց եւ տառապանք պատճառեր էր ինձի, այլ եւս գոյութիւն ունենալէ կը դադրէր, եւ թեւարձակ խոյս կու տար տղայի անմեղութիւններս, որպէս զի զանոնք գերազանցէր վառ ատելութիւն մը մարդերու անողոք չարսրտութեան դէմ:

«Եւ արդարեւ, ե՛ս որ դեռ քանի մը վայրկեանս առաջ, անօգուտ կեանքէ մը յաւիտեանս պէս հրաժարելու տխուր մտածումներովը պաշարուած՝ տիեզերքիս մէջ ցարդ կատարուածներէ առաւել նորագոյն եղանակ մը կը փնտռէի զայն իրագործելու համար, ահա այս խեղճ կնոջ պատահածները լսելէս ետք՝ կարծես խելարբեցայ բոլորովին:

«Այն ատեն ըսի ինքիսինս. — Ի՛նչ տխուրութիւն. թո՛ղ մեռնի պահ մը իմ մէջս այն գոռոզ, վէս եւ լըջախոհ աղջիկը որ այնքան երկար բարութեան եւ ազնուութեան շլացումով ՚ի դուր եւ կուրօրէն հետեւեցաւ կարգ մը խաբուսիկ նախապաշարումներու, որ զինքը փորձութիւններու եւ անբաղդութեան միայն առաջնորդեցին, եւ հիմակ այսքան դառն տառապանքներէ ետք իրաւունք չէ՞ր միթէ՞ որ անոնց յաջորդէին դարավերջիկ պահանջումներու համեմատ, մէկ ուրիշ անպարկեշտ, լկտի եւ խառնակեաց աղջիկ մը, որ քիչ մ՛ալ աշխարհասէր կիներու պէս ապրելով՝ արհամարհական թուք մ՛ալ ինք աւելցնէր 20րդ դարու սեմին վրայ անտիրտ եւ անհոգի մարդերու ճակատին:

«Հետեւաբար սակէ ետք ի՛նչ կ՛ուզեն թո՛ղ ըսեն ինձ համար. նոյն իսկ հակառակ այդ հէք կնոջ մայրական գորովալի ընդդիմութիւններուն եւ բարոյական լայնաշունչ քարոզներուն, անմիջապէս երկտող մը դրեցի զիս քանիցս հրապուրել եւ տունս յաճախել փորձող երիտասարդին, յայանելով իրեն թէ պատրաստ էի առաջարկը ընդունելու, եթէ փոխադարձաբար ինք ալ խոստանար ինձ եւ ապահովէր զիս գոնէ երկու տարի իբրեւ իր հոմանուհին պահելու:

«Յաջորդ առաւօտուն իսկ, սիրուն եւ հոտաւէտ ծաղկեփունջի մը հետ, պատասխանն ընդունեցի եւ երկրորդ գիշերէն ալ իր այցելութիւնները, հեռը բերելով միշտ արժէքաւոր գոհարներ, գոհարներ՝ որոնց մեծագոյն մասը վաճառելով արդիւնքը այդ մութացիկ կնոջ եւ զաւակներուն կարեւոր պէտքերուն յատկացուցի:

«Այ անկէ ետք կարծես ազքատութիւնն սուտ եւ անիրանալի բառ մ՛երեւցաւ ինծի: Առատութիւնն, չըջազգեստներս, գոհարներս եւ սպասաւորներս բազմաթիւ կիներու նախանձր կը գրգռէին, եւ ճաթելու չափ կը կատրեցնէի նաեւ այն հակառակորդներս, որոնք դեռ ամիս մը առաջ անգթութիւնով կը ծիծաղէին վրաս. մանաւանդ փողոց ելած ատենս երբ տրամադրութեանս տակ դբուած բաց

լանդայի մը մէջ ընկողմանած զՄ . . . տիկինը կը բարեւէի վէսօրէն, որ պատահանին մ՛առջեւ կանգնած իր փոքրիկ շնիկին հետ կը խաղար եւ անտարբերօրէն փողոցի անցուղարձը դիտել կ՛ձեւացնէր:

«Նախ կարծեցի թէ յիշեալ ազնուական տիկինը իմ այս անպարկեշտ ընթացքիս համար զայրանալով՝ քէն պիտի պահէր ինծի դէմ կամ պիտի զգուշանար զիս տեսնելէ. սակայն մեծ եղաւ զարմանքս, երբ սեսայ որ սա այն պահուն աւելի խնդումներս՝ իր տեղէն կը ցատկէր եւ աւելի ընտանի ու համարձակ շարժումներ կ՛առնէր զիս տեսնելու կամ ինձ հետ խօսքեր փոխանակելու համար. . . : Ասոր պատճառը չհասկցայ երբեք:

«Սակայն չկարծուի թէ կապուած էի այս խաբուսիկ կեանքին. անոր փայլունութեան յոյժ կարճատեւ ըլլալը ոչ թէ միայն գիտէի այլ նաեւ հետեւանքն ալ կրնայի գուշակել, մանաւանդ ոչ հոմանիս ալ չէի սիրեր ընաւ. միայն թէ իր հոգիէն ձանձրացող եւ ամեն բանէ զգուած կարգ մը թուլամորթ մարդերու պէս, որ օգիի կամ ախիռնի մէջ խեղդուելու չափ մոլորուելով՝ թմբուութիւն կամ մոռացում կը յուսան գտնել, ես ալ կեանքի հեշտութիւններու այս ովկէանին մէջ լողալով՝ շուսյութիւնով հոգիս կը թունաւորէի, սա տարբերութիւնով միայն որ իմ այս անձնագոհողութիւնս գէթ բաւական թուով կարօտ ընտանիքներու եւ որբերու կը յաջողէր մասամբ օգտակար ըլլալու, վասն զի ձեռք անցուցած դրամիս գրեթէ մէկ երրորդ մասը անոնց ապրուստին յատկացուցած էի, մանաւանդ այն մութացիկ կնոջ եւ զաւակներուն, որոնց ամբողջ ծախքը եւ կրթութեան հոգը ես կը վճարէի, յորդորելով սակայն զիրենք որ չգայթակղին ընթացքէս եւ ներկայած առիթէն օգտուելով՝ աշխատին նաեւ իրենց վիճակը բարեօքելու:

* * *

«Ինչպէս ըսի, կարճ ժամանակի մէջ այս յուսախափութիւնս ալ ի դերեւ ելաւ: Հոմանիսի հետ կենակցութիւնս գրեթէ ութ ամիսներ յաջողած էինք ծածկել շատերէ, ինչպէս նաեւ իր ծնողքէն, վասն զի սովորաբար գիշերները շատ ուշ կ՛ացիւէր եւ երբեմն ալ օրն ի բուն

քովս մնալով՝ յաջորդ առաւօտուն կամ նորէն գիշերը միայն դուրս կ'ելնէր բնակարանէս :

«Յանկարծ աներեւակայելի կասկած մը տակնուվրայ ըրաւ մեր ամբողջ երանութիւնը . հոմանիս իր հօրը հարստութեան մէկ մասը փճացուցեր էր այս կերպով . օ՛խ , ըսի տեսակ մը վայրենի գոհունակութիւնով . սակայն ծնողքը խաբէութեամբ ձեռքէս կորզեց դաւակը եւ Բարիզ փախցնելով բարեկամներու հսկողութեան յանձնեց զայն :

«Հոգս անգամ չըրի : Ծիտակը ըսե՛մ , ես իսկ կը զարմանայի բնաւորութեանս մէջ պատահած այս կրկին փոփոխութիւններուն համար . Անգամ մը ահր ursk , ամօրը երեսէ չսրբուի , կ'ըսէր երանելի մայրս կենդանութեանը :

«Իրաւ է թէ մէկ քանի անգամներ իր սիրատարի նամակները ստացայ , որք կը յուսադրէին զիս շուտով վերադառնալու , սակայն իմ գրածներուս պատասխանը երբէք , վասն զի նամակատան մէջ անոնք վար կը դրուէին հօրը մասնաւոր պատուէրին համեմատ :

«Տարիի մը չափ չկրցաւ վերադառնալ հոմանիս . հետեւաբար անկէ ետք պատահած կեանքի եւ վիճակի իրարու յաջորդող զանազան փոփոխութիւններ տարին նետեցին զիս ալ այն մարդկային անառակութիւններու քառսին մէջ , ուր ինծի պէս բազմաթիւ տառապեալ թըշուառուհիներ ակամայ ամեն օր մեղանչելու դատապարտուած են , եւ որոց շատերու կեանքի յարավէտերը իմինէս շատ աւելի սրտաճմրիկ կրնան ըլլալ արդարեւ , եթէ զանոնք ալ օր մը մանրամասնաբար ի զիր առնելու եւ մեր պերճախօս բարոյասէրներու աչքին առջեւ պարզելու արիւթիւնը համարձակի ունենալ մէկը . . . :

«Բայց ինչ որ ալ ըլլար , այս յեղյեղուկ կեանքի խենդութեան պայքարն տեւական չէր կրնար ըլլալ անշուշտ եւ ամենու ալ վիճակուած չէր մնալ այս բարոյական ազտերու տիղմին մէջ , ուր փափուկ եւ տկար հոգիներ շուտով կը թառամին դիւրաբեկ ցօղունի մը պէս , քանի որ արդէն ձեռքէ ձեռք անցնելով շատ կանուխ ալ սկսած էր իր ամբողջ կուտական հրապոյրը կորսնցնել :

«Իրաւ է թէ մինչեւ այն ատեն ուրիշի վնասելու հարկին մէջ չէի գտնուած բնաւ կամ վայելած քմահաճոյքներուս մէջ միշտ չափաւոր եւ զգոյշ եղած էի , սակայն եւ այնպէս ինձ բողբոլին անձանօթ եւ

անդադրելի խղճի խայթ մը շարունակ զղջացող անառակի մը հոգեկան տառապանքները պատճառելով՝ մահաբոյր ուրուականի մը պէս անընդհատ կը հալածէր զիս ամենուրեք կամ քայլ առ քայլ մութ եւ անել գերեզման մը կ'առաջնորդէր :

«Համոզուած էի թէ հետզհետէ տարիքս առնելով ոչ թէ տան մը անկիւնը՝ բարեկիրթ զաւակներէ կամ սիրուն թոռնիկներէ շրջապատուած օրհնաբեր պառաւ խաթուն մը , այլ անխճապարտ խէնէշ սպասուհի մը միայն կրնայի մնալ հասարակաց օթարաններու մէջ , ուր ամեն մարդ , նոյն իսկ խնկարկողներս եւ պաշտողներս , պժտուով պիտի հեռանային քովէս , եւ այս խաբուսիկ ու շրջմոլիկ մտահաճոյքներուս անմիջապէս պիտի յաջորդէին ճակատագրային անխուսափելի թշուառութիւն մը , զոր մահը հազիւ պիտի կարողանար ջնջել երեւակայութենէն :

«Արդէն բժիշկները քանիցս պատուիրած էին ինձ չափաւորել սիրային արշաւանքներս մահաբեր հիւանդութեան մը ակներեւ վտանգը նշմարելով , որ կրնար մինչեւ իսկ Մարիօն Տըլօրմի աղետաւոր խելագարութեանը առաջնորդել զիս , սակայն քիչ յետոյ որոշապէս յայտարարեցին թէ կարծուածին հակառակ , հիւանդութիւնս թոքային տարբեր ուղղութեան մը կը հետեւէր եւ նոյն իսկ կ'սպառնար մօտալուտ ժամանակի մը մէջ մեռնիլս փութացնելու , եթէ չաճապարէի հրաժարիլ այս ապառուժ ընթացքէս եւ օդաւետ տեղ մը փոխադրուելով՝ վաղանցուկ հանգիստ մը չտայի յոգնած մտածումներուս :

«Ժամանակէ մ'ի վեր արդէն թեթեւ հազ մը կը նեղէր կուրծքս , որուն կարեւորութիւն չէի տուած բնաւ , սակայն հետզհետէ աւելնալով սկսած էր այլ եւս մտահոգութիւն պատճառել . ապա թալկութիւն եւ քրտինք մ'ալ յաջորդեցին անոր , որով յաճախ զղուանք եւ տաղտուկ կ'զգայի նոյն իսկ ամենէ շատ սիրած հաճոյքներէս , եւ ժամերով կ'երթայի կ'առանձնանայի սենեակս , հոն հայրական տունս , մօրս դորովանքը , օրինակելի պարկեշտութիւնս եւ մանկութեանս ամբողջ անմեղութիւնները մի առ մի աչքի առջեւ բերելով՝ յորդառատ արցունքներ թափելու եւ ապաշխարելու համար :

«Գիշեր մը ծնողքս տեսայ երազի մէջ , որք գերեզմանատունի մը սեւ եւ արուր նոճիներուն տակ իրենց հողակոյտերէ գլուխնին դուրս

հանելով՝ ահարկու եւ խորթալից ձայնով կարծես կ'անիծէին զիս եւ յանդիմանական սպառնալից երեւոյթով արիւնս երակներուս մէջ կը սառեցնէին : — Գթութիւնս , գթութիւնս . . . գոչեցի լեղապատառ եղած ծնկան վրայ գալով եւ գետնաքարչ գետին խոնարհելով :

«Սակայն անոնք կարծես անկարեկիր մնացին բոլորովին եւ մի միայն մօրս ազապատանքի ձայնը լսեցի որ իր սղաղ ու սարած չուրթերը հաղիւ շարժելով՝ — Խեղճ աղջիկ , գէթ փախի՛ր . . . կը պոռար :

«Փախի՛ր . . . ա՛հ , այս ձայնը տակաւին ահանջիս մէջ կը հնչէ կարծես եւ մինչեւ այսօր կը հալածէ զիս անգթօրէն . . .

«Սոսկալի եւ անբացատրելի վախով մը արթննալով՝ անկողնէս վար նետուեր էի . այդ միջոցին էր որ երբ գլուխս ձեռքերուս մէջ առած յիմարանալու չափ սաստկութիւնով կրած տալաւորութեանս վրայ կը խորհէի , վառ կանթեղիս աղօտ լոյսով արիւնի սղաղիկ կաթիլ մը նշմարեցի բարձիկիս վրայ :

«Այնքան անակնկալ եւ այնքան սաստիկ եղած էր կրած յուզումս որ նախ կարծեցի թէ սրտիս մէջէն մահացու երակ մը փրթելով՝ այդ արիւնը կաթիլ առ կաթիլ անկէ դուրս կը հոսէր :

«Ա՛յ անհնար եղաւ քնանալ ինձ . առաւօտ չլուսցած դուրս ելայ օթարանէն մէկ երկու արժէքաւոր գոհարներս հետ առնելով : Հաստատապէս որոշած էի չվերադառնալ հոն , հետեւաբար դարակիս մէջ տոմսակ մ'ալ ձգեցի , որով կը յանձնարարէի ունեցած կարասիս եւ գոյքերս ամբողջովին ծախել եւ մանր մունր պարտքերուս յատկացնել :

«Ո՛ւր երթալիքս չէի զիտեր տակաւին , հետեւաբար նախ ձամբուս վրայ պատահած առաջին եկեղեցի՛ն մտայ , ուր ինձմէ եւ եկեղեցւոյ կանթեղաւառէն դատ ո՛չ ոք եկած էր տակաւին . անանկ որ այս վերջինն զարմացած երեսս կը նայէր , վայելուչ կերպով հազուած կին մը այսքան կայտալիս հոն տեսնելուն համար սնչուչտ :

«Հոն՝ այն խորհրդաւոր առանձնութեան եւ հանդիսաւոր լռութեան մէջ ինքզինքս միս միայնակ գտնելով՝ պող քարերու վրայ ծնրադրած երկար ժամեր աղօթեցի . աղէկ չեմ յիշեր թէ որքան ժամանակ մնացի այդ վիճակին մէջ եւ ինչե՛ր խօսեցայ նաեւ այն պահուն իմ բարեբար Աստուծոյս , միայն թէ երբ արցունքներով ողողուած աչքերս սրբելով ոտք ելայ եւ տաճարը լեցուած տեսայ աղօթող-

ներու հոծ բազմութեամբ , հողիս մասամբ թեթեւցած գտայ տառապանքի այն անունն բեռէն որ մինչեւ այն ատեն իր հեղձուցիչ ծանրութեան ներքեւ ճնշել եւ մահացնել ուզեր էր զիս խապառ :

«Չձանչցուելու համար քողս վար առնելով՝ շտապաւ դուրս ելայ եկեղեցիէն , եւ հետի Ղալաթիոյ կամուրջէն անցնելով ուղղակի երկաթուղւոյ կայարանը գացի , թէեւ այսքան տեղ քայլելու անկարող եւ ուժաթափ զգայի ինքզինքս :

«Հոն երթալով՝ նպատակս այցելութիւն մը տալ էր նախկին բարեկամուհիիս , որ այդ միջոցին Մաքրիգիւղ կը բնակէր իր երկու զաւակներուն հետ : Երեք տարիէ ՚ի վեր տեսած չէի զանոնք . դիտմամբ զգուշացուցած էի մայրերնին քանի որ սղաղիկները հետզհետէ խելահաս ըլլալու տարիքը առած կը համարուէին եւ կրնային գայթակղել վատահամբաւ կնոջ մը իրենց մօր հետ ունեցած մտերմական յարաբերութենէն , թէեւ անոնք միտքերնէն իսկ չանցընէին այս պարագան եւ պաշտելու չափ յարգելով հանդերձ՝ երախտագէտ մնալ ուղէին ինձի :

«Կը համարձակիմ խոստովանելու թէ նպատակներս անօգուտ չէին եղած այդ ընտանիքին , վասն զի անոնք վիճակին բարեփոխելով՝ յաջողեր էին կարի սենեակ մ'ալ աւելցնելու իրենց բնակարանին մէջ , որով բաւական դիւրացուցած կը համարուէին իրենց սպրուստը :

«Ասիկա միակ ճշմարիտ ուրախութիւնս եղած էր , որ միտքս եկած ատեն գոհունակութիւն կը պատճառէր ինձ :

«Եկեղեցւոյ ժամկոչին առաջնորդութիւնովը՝ կրցայ գտնել բարեկամուհիս բնակարանը եւ զիրենք գոհ վիճակի մը մէջ տեսայ հոն : Անհնար է բացատրել անոնցմէ վայելած սիրալիր ընդունելութիւնս , որպէս թէ հեռաւոր տեղէ վերադարձող իրենց հարազատ մօրաքոյրը կամ մօտաւոր աղագականը եղած ըլլայի : Այնքան շատ ստիպեցին ու թախանձեցին որ հուսկ պարտաւորեցայ խոստանալ իրենց քանի մը շաբաթ մնալ քովերնին . այս խոստումս կարծես բոլորովին ոգեւորեց զիրենք :

«Գիշերը շատ հանդիստ անցաւ եւ անոնց զուարթ խօսակցութիւններուն մէջ յաջողեցայ ցաւերս եւ մտածումներս պահ մը մոռնալ : Բայց առաւօտուն երբ իրենցմէ շատ կանուխ արթնցեր էի , անողորմ հազս վերստին անհանգիստ ընել սկսաւ զիս : Կ'զգայի թէ հանգստեան եւ զօրաւոր դարմանումի մը պէտքը անհրաժեշտ էր այլ եւս :

«Եւ որովհետեւ տեսակ մը յիմարական մտահաճոյքներու ալ գերի ըլլալս վաղուց գիտէր մայրերնին, առանց մէկու մը ձայն տալու շուտով ոտք ելայ եւ բարեկամուհիիս տնական պարզ շրջադաստը հագնելով եւ հինցած թաղեայ գլխարկ մ'ալ գլուխս դնելով տունէն դուրս նետուեցայ. ապահով էի թէ այս ծպտումիս մէջ մարդ չպիտի ճանչնար զիս: Կը խոստովանիմ թէ այդ միջոցին այլանդակ մտածում մ'էր որ կը ճնշէր միտքս. հիւանդութիւնս զգալապէս յառաջացած ըլլալուն գիտէի թէ մեռնիլս անխուսափելի էր. հետեւաբար կը վախնայի բարեկամուհիիս ծանրութիւն ըլլալէ. սակայն ինչ պիտի ընէի կամ ո՛ւր պիտի երթայի. յանկարծ աղօտ լոյս մը ծագեցաւ պղտորուած մտքիս մէջ. որոշեցի անմիջապէս առանց ինքզինքս յայտնելու, Ս. Փրկչի համախոտանոցը մտնել, ուր՝ մինչեւ մեռնիլս իբրեւ ապաշխարանք, կարողանայի թերեւս ծառայել եւ օգտակար ըլլալ ուրիշ բաղմամբիւ տառապեալներու ալ, որք այդ գթութեան յարկին տակ տակաւին քանի մը հինօրեայ նահապետ Բարերարներու շնորհիւ, զանազան վիճակներէ մերկանալով վստահաբար կու գային իրենց հանգստեան վերջին թոշակը ընդունելու:

«Ունեցածներս, որք արդէն մեծարժէք բան մը չէին համարուեր, ամբողջովին թողած էի բարեկամուհիիս, խնդրելով անորմէ որ երբեմն աղօթէ ինձ համար եւ ներէ, առանց զիրենք անդամ մ'ալ տեսնելու արիութիւնն ունենալու, անակնկալ կերպով բամբուռուելու համար:

«Ա՛լ չտեսայ զիրենք:»

Արդ՝ ըսէ՛ հիմայ, Ընթերցող, ո՛վ է յանցաւորը. կի՞նը թէ մարդկային ընկերութիւնը, որ զայն գահավիժեց այն քառսին մէջ ուր կեանք եւ պատիւ հաւասարապէս մահացած են իսպառ:

ՊՍՏՐԱՍ ԵՒ ՅԱԶՈՐԴԵՐԱՐ ՀՐԾՏԱՐԱԿԵԼԻՆԵՐ

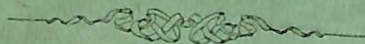

Բ. ՄԱՍ,

*Մարդուն ստուպիլը՝
Տգիսութեան պատճառով.*

Գ. ՄԱՍ,

*Տղայի հիւժանայր՝
Գիշտութեան պատճառով.*

Ներքին կազմակաւ եւ ձևսակարարական

ՏԱՍՆԱՄԵԱՅ ԳՐԱՆԿԱՐ

ԵՆՏԻ-ԳՐԱԿԵՒ Ի. Յակոբայ Արքանոցի

1890—1901

fr.

«Ազգային գրադարան»

NL 0205007

16.770

